

Somogy Megyei Múzeum
NA 1791-2010
Néprajzi adattár

Somogy Megyei Múzeum
NA 1791-2010
Néprajzi adattár

--	--	--	--

Gyűjtő: KAMITÁNY ORSOLYA	
Gyűjtés ideje: 2009.	
TART: ÉSMEGJELEK ÉS TANÁSLAJTOK A "MAGYARORSZÁG EGYETLEN PUSZTÁJA ÚTRAÉLEK" CÍMŰ MEGVALÓSÍTHATÓSÁGI TANULMÁNYTERVHEZ	
FOTÓRAJZI MUNKÁK: LAPÓKAR - SZANTÓDOPUSZTA	
OLDALSZÁMAK:	XXIX
	XXXIII, 4

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

14 oldal

IRATGYŰJTŐ

Észrevételek és javaslatok a „Magyarország egyetlen pusztája újraéled” című megvalósíthatósági tanulmánytervhez

Az OKM Közgyűjteményi Főosztályától kapott tanulmánytervet átolvasva az alábbi észrevételeimet és javaslataimat teszem meg a Helikon Kastélymúzeum Nonprofit Kft. által készített munkáról.

A szántópusztai Idegenforgalmi és Kulturális Központ helye és szerepe kulturális örökségünk térképén kiemelt jelentőségű, felújítása időszerű, szakmai megújulása aktuális. Ehhez a szellemi és anyagi erők koncentrálására lesz szükség és egy olyan csapatmunkára, mely valóban beemeli ezt az objektumot a Balaton part- „Balaton Régió” - igényes kulturális és szórakozási kínálatai közé.

Az Aqvaprofit Kft. 133 lapterjedelmű tanulmánytervet készített, melynek romantikus kicsengésű címe „Magyarország egyetlen pusztája újraéled” megtévesztő lehet, hiszen Somogy megye számos nagybirtok központot, majorságot, ún. pusztát foglalt magában 1945-ig, ezek egy része megváltozott funkcióval ma is él, némelyek turisztikai célokat szolgálnak pl. Gyöngyöspuszta, illetve a földrajzi nevek pl. Bonnyapuszta, Nagytoldipuszta stb. ma is őrzik e települések múltban betöltött szerepét.

Javasolnám inkább a tanulmánytervet nevének nevezni, azaz „A szántópusztai Idegenforgalmi és Kulturális Központ megújítása”. A későbbiek során felmerülhet, hogy ezen objektum új néven kerüljön be a köztudatba, de ehhez olyan tartalmi változásra, megújulásra lesz szükség, amely valóban indokoltá teszi azt.

1980-ra a majorságot helyreállító műemlékvédelmi és néprajzos szakembereknek is nehéz lehetett e többirányú feladatot felvállaló komplexumnak - a helyben megőrzött műemléki épületegyüttesnek, a muzeális értékeket bemutató kiállításoknak, a lótarásnak, a lovas bemutatóknak, a lovassport szerelmeseinek is teret adó, illetve szállás- és étkezési lehetőséget, borkóstolást stb. felölelő egységnek - olyan nevet adni, amely frappáns, kifejező, szinte minden tartalmat magában foglaló. Úgy gondolom tartalmilag változatlanul jó az eredeti névhasználat, hiszen olyan közösségi teret sejtet, ahol mindig történik valami, ahova érdemes betérni, mert többek között szórakozási lehetőséget is kínál.

A tanulmányterv feltárja a komplexum 18-19. századi épített örökségének a műszaki állapotát, melyből világosan kitűnik az épületek karbantartásának hiánya, a felmerülő problémák (leázások, csőtörések, penészesedés stb.) időben történő megoldásának elmulasztása. A pusztai épületeinek állapotromlása feltehetően a Somogy megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatalnak (SIOTOUR), mint fenntartónak a megszűnése után kezdődhetett. Az új működtető pénzügyi feltételei talán nem tették lehetővé (?) a szükséges állagmegóvási munkák elvégzését, így azok sorra elmaradtak és a fokozott figyelmet, védelmet igénylő épületek állapotromlása elkerülhetlenné vált.

A helyzetelemzés visszafogott, de objektív, ami olyan károsodást is felfed, mint a „könnyező gombafertőzés” megjelenése a 7. számú magtárépületnél (79. oldal) és a 10. számú cselédháznál. (80. oldal). Amennyiben az emberi szervezetre veszélyes fertőzés fennáll, igen körültekintően kell eljárni a felújítás során, illetve az épület újrahazsnoításának a megtervezésénél.

Az elemzés 5. pontja „Fejlesztési igény megalapozása” című fejezetrész (31. oldal.) világosan megfogalmazza a keresleti oldalról azt az igényt, mely élményekben gazdag, színvonalas kultúráközvetítést (pl. népi kultúra) vár a szolgáltatóktól.

A Helikon Kastélymúzeum Nonprofit Kft, mint működtető Szántópusztát a „pusztulástól, összeomlástól” szeretné megvédeni az elkészített „megmaradási koncepciójával” (35. oldal). Ez a szándék szinte már az utolsó pillanatban érkezett, de kérdés, hogy a tanulmánytervben vázoltak szakmailag jók és elégségesek-e a valódi megújuláshoz?

3.3. A Projekt elhelyezkedése a projektgazda stratégiájában

A terv így fogalmaz „A Puszta Magyarország egyetlen működő majorátusa lesz. Mondhatni a Kastélymúzeum ellentéte, amíg az egyik a főúri életformát hivatott bemutatni, a másik – a Puszta- az ellentété, a magyar népi világ hétköznapjait: építészetével, népművészetével, állataival, a Dél-Dunántúl néprajzi –történeti tájegységeinek népi életével” (13. old.)

Ez a megközelítés úgy gondolom, nem méltó a célhoz, a felvállalni kívánt feladathoz. A projektgazdának nem ellentétbe kell állítani a történelmi időkben élt emberek társadalmi, gazdasági és kulturális helyzetét, körülményeit, hanem párhuzamba, hogy az egyes néprétegek tárgyi és szellemi örökségét összefüggéseiben tárhassa a nyilvánosság elé. Szántódpuszta egyházi birtokrész volt, melynek története- hiteles források segítségével- a 18. századtól könnyen rekonstruálható, kiemelve a reformkor idejét, amikor Brestyenszky Béla tihanyi apát (1838-1850) a pusztát felvirágoztatta.

A puszta építészetén keresztül semmiképpen sem mutatható be „a magyar népi világ hétköznapja”, hiszen épületeinek szerkezete, építési rendje nem hozható kapcsolatba a magyar falvak (Dél-Dunántúl) képével, ahol a különálló jobbágy-, paraszttelkeken, hagyományokon alapuló építészet valósult meg, a magyar házfeljődés különböző időszakának megfelelően.

Az uradalmak gazdasági központjaiban (főleg egyházi, de a világi tulajdonosoknál is) az égetett téglából való építkezés már a 18. században megjelent, Somogy módosabb parasztságánál csak a 19. század derekán. A tihanyi apátság somogyi javain, így Szántódon is, már a 18. század végén, 19. század elején az endrédi és a jabai tégláégetőkből kikerült jó minőségű téglából emelték az épületeket. Szántódon 1842-ben épült tégláégető, ami nem csak az uradalom építkezéseit látta el, hanem szükség esetén (pl. 1846-os tűzvész Zamárdiban) a környező településeket is.

Az uradalmak, majorok, puszták társadalmi szerkezete összetett volt, amit szigorú hierarchikus rend uralt. A cselédség is rétegzett volt, ami kifejezésre jutott a rájuk bízott feladatokban és a munkájukért kapott járandóságban.

A magyar falvak népe egészen más életformát élt, aminek bemutatására hivatottak többek között a helyben megőrzött népi építészeti örökségek, ún. Tájházak, melyek berendezése a szűkebb vagy tágabb közösség életmódját reprezentálják egy meghatározott időszakban.

A magyar népi építészet 19-20. századi hagyományainak a bemutatása, a történelmi Magyarország nagytájainak, azon belül kisebb tájegységeinek vetületében, a szabadtéri múzeumok küldetése.

5.2.6. Versenytárselemzés

- Szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény
- Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum
- Szokolyai Kacár Tanya
- Göcseji Falumúzeum (50-55 oldal)

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény, a Göcseji Falumúzeum és Finnugor Néprajzi Park nem lehet versenytársa Szántódpusztának, hiszen egymást kiegészítve, a kulturális örökség hasonló, de nem azonos szegmensének a bemutatására hivatottak országos, vagy regionális tekintetben.

Példaként, iránymutatóként mindenképpen a Szabadtéri Néprajzi Múzeum vehető alapul egy többfunkciós, a szabadidő aktív eltöltésére inspiráló „puszta” kitalálásánál, de minden egyes „példát” úgy lehet csak adaptálni, hogy a pusztának a lényege ne sérüljön, sőt az emelkedjen ki.

Szántódpuszta versenytársai elsősorban azok a Balaton parti programkínálók, akik esetleg hatékonyabb módszerrel, jobb programmal csábítják magukhoz a fogyasztókat, ezért a térségbe érkezőknek csak kisebb része választja a pusztát. Versenyezni kell a fesztiválok rendezőivel, a balatoni hajótársaságokkal, a pincészetek tulajdonosaival, a nyári játékok

rendezőivel. Velük kell a versenyt felvenni kitűnő árukínálattal, amit hatékony propagandával juttathatunk célba, elorozva előlük az érdeklődőket, vendégeket.

„A szántódpusztai majorság a majorsági élet bemutatására hivatott, tárlatokkal, kiállításokkal. Egyedisége abban rejlik, hogy mindezt interaktív, szórakoztató elemekkel egészíti ki, így felerősítve a látogatóban az élményt és visszavezetve őt egy eltűnt világba.

A szántódpusztai majorság tehát nem egy egyszerű múzeum, bár elsődleges céljai megegyeznek azzal:

- a gyűjtés
- a kutatás
- a megőrzés és
- a bemutatás.

A tevékenységek közül, míg az első három szakmai munka és a legtöbbször a nyilvánosság kizárásával történik, addig a bemutatás már a nagyközönségnek szól és egyfajta kulturális szolgáltatásként működik.” (13. oldal)

Szántódpuszta nem múzeum, hanem kiállítóhely, ahol a helyben megőrzött építészeti örökség bemutatásán túl az egyes épületek terében rendezett állandó- és időszakos kiállítások tekinthetők meg. Ez a szakmai besorolása a későbbiekben sem fog feltehetően változni, hiszen muzeológus szakember/ek alkalmazását a tervezet nem tartalmazza, ugyanakkor saját gyűjteménnyel sem rendelkezik, ami esetleg ezt indokoltá tenné.

A kiállítások egyedisége, az irányukban megmutatkozó fokozott kereslet ma elsősorban nem az „interaktív, szórakoztató elemek”-ben rejlik, hanem abban a közvetített értékben, mely megismerési igényt stimulál az emberekben.

Szántódpusztát görcső alá kell tenni, és minden oldalról megvizsgálni, hogy a „Balaton Régió” ez a kiemelt adottságú komplexuma, tudományos alapon nyugvó kulturális értékek közvetítője legyen a 21. század embere számára úgy, hogy az egyén aktív pihenéssel, a kikapcsolódás, szórakozva tanulás élményét élje át.

Szántódpuszta valóban nem egy „eltűnt”, hanem csak egy letűnt világnak olyan 21. századot megért öröksége, aminek fennmaradásáért a 20. század derekán építészek, néprajzos szakemberek nagyon sokat tettek. Az akkor létrehozott kiállítások korszerűek voltak, de a megnyitás óta eltelt közel 30 év.. Ez idő alatt nagyon sokat fejlődött a társadalom, az emberek szabadideje megnövekedett, maguk is mobilabbá váltak, az oktatás is új igényeket támaszt a múzeumokkal szemben.

A muzeológiával, a kiállításokkal szembeni elvárások is újra fogalmazódtak, ezért az eddig bemutatott tárlatok helyett új szemlélettel, korszerű technikai megoldásokkal, látványos, érdekes kiállításokat kell tervezni és megvalósítani. A megújuló kiállításokkal, a köréjük szervezett programokkal az egész intézményt, komplexumot olyan találkozási térére kell fejleszteni, ahol bármelyik korosztály, egyénileg vagy csoportosan, családdal vagy barátokkal ismerkedhetnek meg a múlt értékeivel.

Meg kell találni azt a speciális kitörési pontot, mely egyedivé, izgalmassá teszi a teret, mely vonzó lesz idősnek, fiatalnak egyaránt.

5.4. Célcsoport bemutatása

Egy major, mely gazdasági központ volt, olyan adottságokkal rendelkezik, amivel elsődlegesen kell számolni. Jól közelít ehhez a tanulmányterv „A majorság a felújítás után a magyar lótarthatás és kutyatenyésztés (ennek nem javasolnám) fellegvára lesz. Az adottságok egész nyáron a programok szervezésének lehetőségét adják. A fogathajtó bajnokság több ezer ember szórakozását nyújtja most is. Az akadályversenyeknek mindig állandó közönsége van, amelyre lóversenypályát, lovassportot lehet alapozni.” (62. oldal)

De sajnos nem adja meg a hosszútávon fenntartható fejlődés megoldását. Csupán a régi bevált lovasbemutatók továbbvitelére gondol, és nem próbálja új elemekkel, új tartalommal feltölteni

a kínálat palettáját, illetve nem törekszik egyedi módon választ találni a kedvező feltételek jobb kihasználtságára. Amennyiben tovább olvassuk a tervet, sajnos ott sem találjuk meg a „lótartás fellegvárának” azokat az elemeit, mely ezt az elképzelést megalapozná, hiszen az építészeti és műszaki felújításokból is kimaradtak a 15. , 27. számú lóistállók és a 30. számú póni istálló is.

Nem szól a terv arról sem, hogy a vállalkozó(k)nak bérletbe adott istállók tere, a lovas pálya, az istállókban elhelyezett állatállomány és az őket gondozó személyzet miként vonható be az intézmény programkínálatába, ha nincs fogathajtó bajnokság, akadályverseny, vagy éppen nem akar senki sem kocsikázni.

A tervben kevés az a kapcsolódási pont ahol az istállók állatállománya kapcsolatba hozható a kiállításokkal, és minden korosztálynak interaktív kínálatot biztosítana.

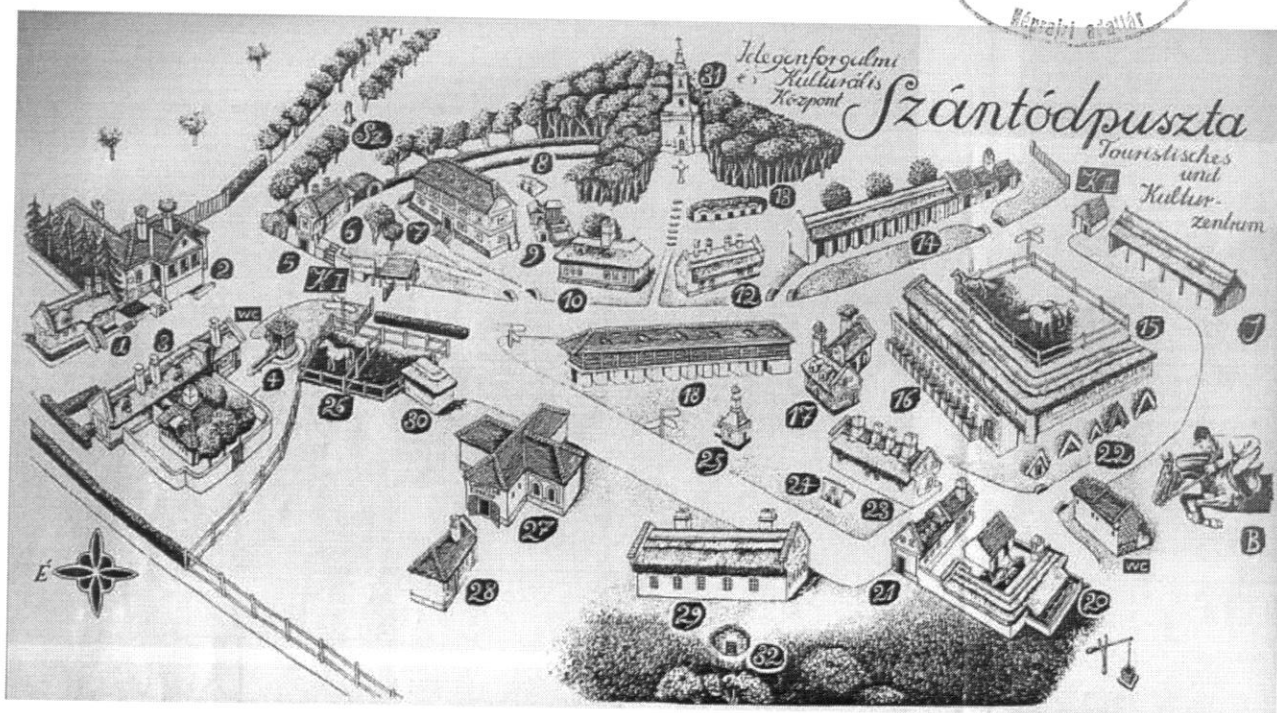
Ezért úgy gondolom, hogy az új kiállítási koncepcióban meg kell találni azokat az elemeket, melyek összekapcsolják a major istállóiban élő állatállományt (ló, szamár, juh, disznó, tyúk, kacska stb.) a jövőbeni kiállítások nagy részével.

A tanulmányterv **7. fejezet a 7.1 és a 7.2** alpontjai tárgyalják a „**Megvalósítási javaslat kidolgozása**” című részeket. (73-95. oldal)

A tanulmányterv a major 31 épületéből, illetve építményéből 10 épületre és 6 építményére fogalmazza meg a felújítási és hasznosítási elképzelését. A térkép szöveges anyaga a teljes épület- és építmény állományt felsorolja (kivéve a 11, 19-es számút, amit nem sikerült beazonosítani), közülük az alábbiak maradtak ki a felújítási koncepcióból: 4, 5, 6, 12, 13, 15, 23, 27, 28, 29, 30, 31-es számmal ellátottak.

Térkép

1., Cselédház	16., Sertés- és tyúkólak
2., Kúria	17., Öregcsárda
3., Lóistálló, kocsiszínek	18., Kukoricagóré
4., Kút	20., Sertésszállás
5., Borozó (borospince)	21., Aquarium (volt cselédház)
6., Cselédház	22., Vermek
7., Magtár	23., Lakosztályok (volt cselédház)
8., Sertés- és tyúkólak	24., Sertés- és tyúkól
9., Kenyérsütő kemence	25., Kenyérsütő kemence és húsfüstölő
10., Helytörténeti kiállítás
(volt cselédház)	26., Karám
12., Lakosztályok (volt cselédház)	27., Lóistálló (volt ménesisztálló)
13., Zöldségesveremsor	28., Lakosztályok (volt cselédház)
14., Pajta, kovácsmőhely	29., Lakosztályok (volt cselédház)
15., Lóistálló (volt ökoristálló)	30., Póniistálló (volt borjúistálló)
	31., Kápolna

A felújításba bekerültekhez kapcsolódó észrevételeimet a tanulmányterv menetét követve írom le.

1. sz. „Információs épület”

A tervezet szerint az épület műszaki felújítására sor kerül, de tartalmi megújulására nem. Ide tervezik továbbra is a népművészeti és ajándékboltot, iroda helyiséget és a személyzet részére szolgáló szociális egységet.

A „7.2.2. fejezetrész „A létrejött termék bemutatása, nyújtott szolgáltatások cím alatt ugyanakkor említik, hogy ez az épület a „felújítás után néprajzi bemutatónak ad otthont, interaktív programelemekkel. Az épületben a vendég hozzájut a majorságról szóló tájékoztatóhoz, térképhez, programfüzethez. Majorsági játékokat, eszközöket, emléktárgyakat vásárolhat” (92. oldal)

A majorsági játék kifejezést nem ismerem, esetleg a cselédyerekek játékaikról lehet szó, akik maguk készítette játékokkal játszottak, legyen szó rongybabáról, csutkababáról, kártyáról vagy malomjátékról.

Amennyiben a régi bérleti forma a népművészeti és ajándékbolt működtetésében fennmarad, nem lesz beleszólása a puszta működtetőjének az áru minőségébe. Egy igényes termékkínálat biztosítására akkor lehet esélye a komplexum működtetőjének, ha a népművészeti és ajándékbolt saját kezben tartja és „minősített alkotók”, népi iparművészek, népművészet mestereinek a termékeit kínálja benne, számos olyan turisztikai kiadvánnyal, mely a környező megyék természeti, kulturális értékeit, szórakozási lehetőségeit közvetítik az érdeklődők felé.

Javaslat:

Minőségi népművészeti áru előállítói könnyen elérhetők a Népművészeti Egyesületek megyei szervezetein keresztül. Az alkotók termékeikkel szeretnék a Balaton parton megjelenni, de a még mindig uralkodó „tömegáru” mellé az ő munkáik nem valók. Köztük vannak játékkészítők is, akiknek a termékei igényesek, vonzóak és ebbe a közegbe valók.

A korábbi felhígult termékkínálattal ez az áru sem minőségben, sem árban nem hozható közös nevezőre!

Azok a minősített alkotók, akiknek a terméke megjelenik a puszta kínálatában, bemutatók, foglalkozások tartását is vállalják, illetve táborok alkalmával az oktatói feladatok ellátására is alkalmasak, mert a legtöbbje végzett kézműves oktató.

Az 1. számú épületben foglalkoztató esetleg „oktató terem” kialakítása nem szerepel, pedig ez a tér alkalmas lenne a puszta életével kapcsolatba hozható kézműves tevékenységek bemutatására, kipróbálására, táborozás keretében történő elsajátítására. Népművészeti és ajándék boltot nem terveznék ebbe a térbe, hanem a ménescsárda épületrészébe. Működtetését a fentiek szerinti módon javasolnám biztosítani.

2. sz. Kúria

A tervezők ezen épületet is meg kívánják hagyni régi voltában (iroda, időszakos és állandó kiállítások helyszíne, tanácsterem, tárgyaló, vendégszoba, gondnoklakás, a pincében kiállítótér, illetve kazán) csupán a hallás- és látássérültek, illetve a mozgáskorlátozottak fogadására, tájkoztatására kívánják alkalmasabbá tenni, illetve egy vetítőtermet szeretnének kialakítani, ahol „Puszta a Balaton mellett” címen 15-20 perces filmet kívánnak vetíteni *Szántódpuszta múltjáról, népzenei aláfestéssel.* (92. oldal)

Párhuzamosság figyelhető meg az 1. és 2. sz. épület hasznosításában, hiszen ahogy írják „Az érkező vendégek itt váltják meg a jegyeiket és kapnak információkat a látnivalókról, ugyanakkor az 1. sz. épületbe tervezettek így szólnak: „Az épületben a vendég hozzájut a majorságról szóló tájékoztatóhoz, térképhez, programfüzethez”.

Javaslat:

Az 1. számú épületet kellene a vendégfogadás színterévé tenni, ahol a pénztár és az információs portál együtt van jelen, így a 2. számú épület mentesülne ez alól. A kúria épületében a szolgálati lakás (?) és a vendégszobák megszüntetésével (indokolt esetben a lakosztályok közül egy kijelölhető lenne erre a célra) olyan kiállítótérre kellene létrehozni, mely minden előírásnak megfelelne ahhoz, hogy egy nagyobb régészeti kiállításnak otthont adjon. Javasolnám „A balatoni ember életmódja és gazdálkodása” című téma feldolgozását a történelmi idők keresztmetszetében, ami a korábbi Balaton menti régészeti ásatások anyagából, a Zamárdi avar temető feltárásaiból, az M7-es autópálya anyagából válogatna. Ebben kiemelt szerephez juthatna a „A ló és lovasa” témakör. E témák kibontása kapcsolódási pontokat eredményezhetnek a pusztán meglévő épített örökséggel, az azokban bemutatni kívánt állatok gondozásával, etetésével, hasznosításával kapcsolatban. A tervezett és tervezhető kiállítások nagy része is felfűzhető e gondolati körre (pl. kovácsműhely) így alkotva egy nagy egészet a puszta belső és külső tere, melyek összekapcsolhatók és programok, bemutatók bőségét eredményezhetik.

Ennek a régészeti kiállításnak, olyan látványosnak, modern technikával (pl. animáció) kivitelezettnek kellene lennie, hogy egyetlen legyen a magyarországi kiállítások sorában, és minden korosztályban fogyasztói igényt gerjessen.

A kiállítást újszerűen kell megtervezni, amit csak több szakterület képviselőinek közös munkájaként lehet sikerre vinni.

A kiállítási stratégiát Szántódpuszta esetében kitörési pontnak tekinteném. Úgy vélem, hogy Szántódpusztán méltó helye lenne egy kiemelt régészeti kiállításnak. Szántódpuszta, mint egy gazdaságtörténelmi reliktum és „szabadtéri gyűjtemény” ölelhetné körül a török előtti idők bemutatását, a maga 18-19. századi építészeti emlékeivel és a tereibe tervezett kiállításokkal, programokkal. A „Balaton Régió” egyetlen múzeuma sem

képes ezt az „időutazást” így felvállalni, mert egy ilyen komplex helyben megőrzött épített örökség csak itt érhető tetten.

A történelmi múltat- a kelták, avarok hagyatékát, a letelepült magyarok örökségét - olyan hely teheti itt hitelessé, melyet már 1055-ben a tihanyi alapítólevél is említett.

3. számú épület (Ménescsárda)

Egy része vendéglátóhelyként üzemelt, melyhez konyha csatlakozott, de bérleti szerződéssel népművészeti boltnak is teret adott. Az épület egyik részében a vendégek részére kialakított WC- együttes ma is működik.

A tervdokumentáció a konyharész felújításánál csak a szükséges állagmegóvási munkákra terjed ki, de szerepelteti a csárdarész építészeti (gépészeti, villamossági) felújítását (vendéglátóhely, népművészeti bolt, WC).

Elképzelés szerint ez az épület „a magyar konyha színhelye lesz, ahol a régió népi ételeit kóstolhatják az idelátogatók. A csárda vendéglátóhelyként is működik majd”. (92. oldal)

Az elképzelés nem tér ki arra, hogy a konyha szabvány szerinti fejlesztéséhez, felszereléséhez ki fogja a forrást biztosítani, illetve kinek éri meg az állam tulajdonába befektetni?

Ez az elképzelés nem tűnik megvalósíthatónak egy engedélyköteles konyha megléte nélkül!

Javaslat

Egy színvonalas, a tópart megyéinek egykori népi étkeit is kínáló étterem, csárda valóban emelné a puszta hangulatát, amely különféle gasztronómiai rendezvények helyszíne is lehetne. Ennek részleteiről nem szól a terv.

A népművészeti és ajándékbolt, az 1. számú épületrészből kikerülve, illetve a látogatók részére elkülönített, akadálymentes szociális blokk továbbra is ebben az épületrészben megoldható.

7. számú épület (Magtár)

A magtárépület teljes építészeti, műszaki megújítása indokolt. A terv csupán a legszükségesebbeket veszi sorba, de ahhoz, hogy az épület kiállítóterként funkcionáljon a teljes felújítására szükség lesz.

A tervből úgy tűnik, hogy a működtető a magtár hasznosítását úgy képzei el, hogy a korábbi kiállítások közül némelyiket 1. „A Balatonedrédi csipke története”, 2. „Kovácsműhely”, 3. „Szőlőművelés” áttelepítené e térbe (jelenleg a 10. számú épületben láthatók), csupán néhány kiegészítést hajtana végre felfrissítésük érdekében pl. „csipkeöltözetbe bújtatott viaszábuk”. (92. oldal)

Javaslat

Az épület hasznosítását újra kellene gondolni.

Az emeleti részen javasolnám pl. a cselédsorban élt pásztorok és utódaik faragó művészetének a bemutatását. A népi díszítőművészet kiemelkedő darabjai kerültek ki a zalai, somogyi pásztorok keze alól, akik közül többen kapcsolatba hozhatók e térség uradalmaival is.

A földszinti rész a népi díszítőművészetet továbbéltető időszerű kiállításainak adhatna helyet.

Ugyanakkor az időszerű tárlatokat befogadó térbe olyan kiállítások is tervezhetők, melyek szintén a régészeti tárlathoz szervesen kapcsolhatók. Ilyennek gondolom pl. „A nyereg” című időszerű kiállítást is. A kitűnő gyűjteményi katalógussal rendelkező anyag (Gráfik Imre: A

nyereg. A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai, 2002.) válogatott darabjainak a bemutatását megfelelőnek érzem, ami fokozott érdeklődésre számíthat a térségbe látogatók, illetve az átutazók körében.

A balatonedrédi csipke történetének bemutatását a továbbiakban nem javaslom szerepeltetni a szántódpusztai kiállítások sorában, hiszen a településen a Kájel család kiállítás keretében hitelesen mutatja azt be.

A kovácsműhely anyagát a jelenlegi helyén hagynám (14. számú épület), ahol egy féltető is csatlakozik hozzá, jól érzékeltetve a patkolás meglétét. A lovak patkolását bemutatók keretében fel lehet eleveníteni és ki lehet ajánlani állandó programnak.

A kovácsmesterség napjainkban a reneszánszát éli. Vésén minden évben kovácstalálkozót rendeznek. E tér alkalmas lenne nemcsak a ló patkolásának, hanem a mesterség hagyományos módozatainak a bemutatására, kipróbálására, ahol igény szerint elkészítheti bárki, vagy megvásárolhatja pl. a „szerencse patkó”-ját is.

A 2. számú épület (kúria) pincéjében látható „Kőhegyi szőlőhegy történetének dokumentumai és tárgyi emlékei” című kiállítást szintén nem javaslom a magtárépületbe átemelni, hanem felújítva továbbra is a pince részben hagynám.

A kőhegyi szőlőhegy történetét Boross Marietta feldolgozta, publikálta (Somogyi Múzeumok Közleményei, 1982), a kiállítás felújításakor e munka alapul szolgálhat.

8. számú építmény (sertés és tyúkól)

Az építészeti felújításba bekerült, ami a tervek szerint „*postagalamb tenyészté alakul át*”. Nem ismerem az elképzelés hátterét, nem tudom, hogy mennyire megalapozott.

Ugyanakkor nehezen tudom elképzelni, hogy egy tenyésztő az igen értékes galambállományát bevinné egy állami tulajdonú intézménybe, és bizonytalan körülmények között (állatok élelmezéséhez szükséges tároló, az állati ürülék takarítása, tárolása, elszállítása stb.) tartaná azokat.

Ugyanakkor a részletes termékbemutatóban már ez áll „*Kiállítás címe: Postafordultával - A Galambtenyésztés mestersége*” (92. oldal)

Nem egyértelmű a tervezet!

Javaslat

A tervet kidolgozott formában meg kell ismerni, csak azután elfogadni, vagy a felmerülő bizonytalansági tényezők miatt mellőzni!

9. számú építmény (szabadtéri kemence)

Felújítása indokolt, hasznosítása nem eléggé kidolgozott.

„*Kenyér, vagy lángos sütés, kóstolás*” szerepel a tervezetben, illetve „*kenyérben sült húsok (pl. csülök) sütése*” (92. oldal), aminek ÁNTSZ által előírt feltételrendszere nem derül ki a tervezetből.

Javaslat

Meg kell ismerni a tervezet kidolgozott változatát is, ahol kiderül, hogy ki lesz e program kivitelezője, milyen engedélyekkel rendelkezik, hol fognak folyni pl. a kenyérsütés előkészületei.

10. számú épület (Cselédház, Helytörténeti kiállítás)

Az épület műszaki állapota leromlott, beázások, csőtörés okozta vizesedés, padló gombásodás stb. megszüntetésére sor kerül a felújítás során.

Az épület változatlanul kiállításnak fog teret adni, ami a tervezet szerint „Élet a majorságban” címet fogja viselni.

A tervezet rövid leírása nem pontosítja, hogy a cseléd élet mely időszakát kívánja bemutatni, így fogalmaz : „Az épület helyiségeinek korhű kialakítása, egy kisgyermekes jobbágy család életterének rekonstruálása céljából. Az egyik szobában bölcső, gyermekágy, korabeli gyerekruhák, játékok. A látogatók magukra ölthetik a korabeli emberek ruházatát, a gyerekek kipróbálhatják a régi játékok egy részét. Az interaktív múzeumban mindent ki lehet próbálni (a székekre is le lehet ülni, a bemutatott bútorok kinyithatóak stb.) valamint bőséges magyarázat szolgálja az ismeretgyűjtést. Az egyik szobában a korabeli hangszerek bemutatója kap helyet, bizonyos hangszereket meg is lehet szólaltatni.” (93. oldal)

Amennyiben a most is látható (nem jobbágyi, 1848 előtti időszak), a századforduló időszakát kitűnően bemutató cselédszoba kerül rekonstruálásra, azok mintájára legyártott berendezési tárgyakkal, akkor elképzelhető a tér funkció szerinti kipróbálása. Eredeti, gyűjteményi tárgyakkal ez nem valósítható meg!!

A kiállításához kapcsolódó program „A korabeli (?) ruhákba öltözött gyerekek az épület előtti téren helyigényes játékokat (kocsikerék hajtás, számháború) próbálhatnak ki, egyszerűbb játékokat el is készíthetnek (pl. babkatona), majd kemencében sült kenyeret majszolva lekuporoghatnak a domboldalon és –saját zenekart alakítva- „muzsikálhatnak” a régi hangszereken” (93. oldal)

Nagyon idilli kép tárul elénk, de ez a múzeumi gyakorlatban elképzelhetetlen. Nincs olyan szakember, aki régi, gyűjteményi hangszereket adna a gyerekek kezébe, hogy ötletszerűen zenekart alakítva- játszanak rajta. A hangszerek rekonstrukcióival elképzelhető olyan program, mely népi hangszerek készítését, kipróbálását, megszólaltatását tűzi ki célul.

Javaslat

E kiállítás elképzelését is ki kell dolgozni, meghatározva azt az időszakot, amit eredeti, vagy rekonstrukciós tárgyakkal meg kívánnak jeleníteni.

A puszta megnyitásával egy időben átadott cselédlakás –amit Boross Marietta rendezett behitelesen mutatja be azt az életteret, bútorállományt, textilkultúrát, néhány kiegészítő tárggyal, mely egy cselédsorban élő család életkörülményeit tükrözte a századfordulón.

Javaslom e kiállítás tárgyi anyagának állagvédelmét elvégeztetni, illetve Boross Mariettával és Eperjessy Ernővel (cselédélet kitűnő szakemberei) konzultálni, hogy a kiállítás felújítása során milyen kiegészítések lennének indokoltak.

A játék, a játszás, a szokások felelevenítés mindenképpen fontos szerephez kell hogy jusson a puszta megújulásának a programjában,

Lehet ehhez a kiállításához is kapcsolni, de ettől függetlenül is külön programoknak kell szólni a kisgyermekkor játékaikról.

Együd Árpád : Szántódpuszta és környéke szájhagyományai (Szántódi Füzetek XII., 1985.) és Eperjessy Ernő: Puszták népe a Zselicben, Bp. 2006 munkái alapul szolgálnak ezek programszerű feldolgozásához

Ezen programok kidolgozásához is múzeumpedagógusra lesz szükség, aki minden korosztálynak megtalálja a folklór hagyományok feldolgozásának a lehetőségét

14. számú épület (pajta, kovácműhely)

Az épületrészek javításán túl új térkialakítást is terveznek. A leírásnál így fogalmaznak: „A pajta közösségi hasznosításának céljából raktárt alakítottak ki. Logikusan kínálkozott a lehetőség, hogy a pajtától keletre a jövőben megépíteni tervezett szabadtéri színpadhoz a

színészöltözők ebből a raktárból leválasztva kerüljenek kialakításra, mert ezzel csak a harminc évvel ezelőtt épített tér módosul” (81. oldal).

A műszaki tartalom leírása szerint ezen épületben „*változatlanul megmarad a több mint 300 m²-es rendezvényszín.*” (81. oldal)

Elképzelés szerint e tér az uradalmi állattartás eszközeinek, a ló vontatta járműveknek (postakocsi), szállító eszközöknek (szekerek) a bemutató helye lesz.

E kiállítási részek címe: 1. „*Állati dolgok*”, 2. „*Közlekedési eszközök a 18-19. században*”. Ide kerülne egy 3. kiállítás is „*Tengerre magyar! A balatoni révhajózás története*”, címen. (93. oldal)

Valószínűleg a 10. számú épületben látható „A szántódi rév története” című kiállítás anyaga kerülne itt bemutatásra felfrissített változatban.

Programkínálatban: „*...lovasszámítás, számar, ökör vontatta kocsin történő utazás lehetősége adatik meg.*” (93. old.)

Javaslat

A felvázolt kiállítások jó elképzelések a pajta épületrész hasznosításához.

Abban nem vagyok biztos, hogy a kápolna domb aljába „*400 nézőt befogadó, mobil színpadot*” érdemes tervezni. Ez megbontaná a természet és az épített környezet összképét. Úgy gondolom, hogy a 400 főt befogadó nézőteret (nem színpad!), egy mobil színpadhoz csak akkor lesz indokolt betervezni, ha azt a forgalom, a műsorok kínálata indokolja a pusztá lendületbe hozása után.

Előbb jobbnak tartanám a már meglévő lovasbemutatók nézőterét rendbe tenni, és első körben annak a bemutató terét alkalmassá tenni előadások (mobil színpad) megtartására is.

Ezt összeegyeztethetőnek tartom a lovasbemutatók és egyéb lovassport termékek kínálatával. Azt pedig, hogy a két darab „*színész öltözőt*”, amit a továbbiakban csak öltözőnek neveznék, melyik térben érdemes kialakítani, a végső tervezési időszakban kell eldönteni.

Javasolnám ahhoz a szociális blokkhoz kapcsolni, ami a 17. számú (Öregcsárda) épület felújítási javaslatában szerepel.

A pajta rész alkalmas lenne szalastakarmányok (szalma, széna, lucerna stb.) bemutatóhelyének. Itt egy lekerített „*ugrálót*” is indokoltnak tartok kialakítani, ahol a gyerekek (balesetmentesen) friss szalmában, szénában hempereghetnének.

16. számú építmény (sertés- és tyúkólak)

Felújítása időszerű, de kiállítóhelyként történő működtetéséről nem tudunk meg részleteket, csak a címet: „*Sonka tojással*” és azt, hogy „*A majorságban tartott állatok hasznosításának és a feldolgozásuk útján előállítható termékeknek a bemutatása, a feldolgozás eszközeinek, mikéntjének érzékeltetése történne itt, makettek segítségével*” (93. oldal)

Javaslat

Nem derül ki, hogy a disznó- és tyúkólakba hogyan terveznek kiállítást?!

De talán nem is ez a lényeg. A helyszín ismeretében nem tartom szerencsének az egykori disznó- és tyúkólakba kiállítást bemutatni. Amennyibe vissza tudja állítani a működtető az építmény eredeti funkcióját, az nagyon jó lenne. Nem nagyüzemi disznó, kacska és tyúktartásra kell berendezkedni, hanem az egykori cselédek állatállományának a bemutatására.

Amennyiben a működtető étellel szeretné megtölteni a pusztát, a lovakon kívül mindegyik

állatfajtának képviseltetni kell magát bizonyos mennyiségben, mely nemcsak vonzóvá, de élményszerűvé is teszi a mondanivalót. Ebbe az irányba kellene elmenni, ezért nem is javaslom a makettekben való gondolkodást.

Ahogy az istállókat is lovak népesítik be, komoly vonzerőt jelenthetnek a juhok, tyúkok, kacsák, disznók a puszta látnivalói között.

Élő állat tartása képzett állatgondozót (pl. mezőgazdasági szakiskola) igényel. Javaslom olyan szakember alkalmazását, aki a mezőgazdasággal kapcsolatos foglalkozások vezetője is lenne.

17. számú épület (Öregcsárda)

Az épület külső felújítását követően két kiállító terem is kialakításra kerül, ezért a belső tér felújítása is indokolt. Itt „*az egykori beszálló csárda és a postakocsi közlekedés emlékei kerülnek bemutatásra*” (83. oldal)

A 7.2.2. fejezet részéről így ír: „*az egykori postakocsi járat épületében egy ló váltó állomás rekonstrukciója látható. Az épület központi fekvése alkalmassá teszi fogadó létesítésére. Az L alakú épület által közrefogott téren népzenei esték, táncos mulatságok rendezésére nyílik lehetőség*” (93. oldal)

A következő tervezési fázisban a konyha visszaállítására is gondolnak.

Javaslat

A beszálló csárda és a postakocsi közlekedés emlékeinek bemutatása a tervezett két kiállítóteremben elképzelhető, de ezekhez megfelelő dokumentum és tárgyi anyag szükséges.

A csárda 19. század közepi hangulatának visszaadása, gazdag tárgyi anyaggal, izgalmas, érdekes része lehetne a Puszta látnivalóinak.

Ezt a konyhát ún. „tanműhelyesnek” alakítanám át már az első ütemben, ami a kemencék üzemeltetéséhez kapcsolódna (langalló, kenyér sütés), illetve olyan gyermekfoglalkozások színhelye is lehetne pl. pogácsa sütés, gánica készítés, mézeskalács sütés amihez konyhai felszerelések és az ÁNTSZ előírásainak való megfelelések szükségesek

Itt a szociális helyiséget a konyhával együtt fel kell újítani, ahol két öltöző (ld. 14. számú építmény javaslatában) is kialakításra kerülhet.

18. számú épület (Kukoricatároló góré)

Külső felújítása a tervezet szerint megoldást nyer.

Elképzelés szerint „*Az épületben kialakításra kerül egy vetítőterem is, ahol az agráriumhoz kapcsolódó kisfilm és fotógaléria látható. A kiállítás címe: Az agrárium magvai. Az épületben a 18-19. századi majorságban használt nagyobb gépeket (pl. cséphadaró), valamint korabeli eszközöket tekinthetnek meg a látogatók. Kiállításra kerülnének makettek arra biztatva a látogatókat, hogy érintsék meg, vagy hozzák mozgásba (például régi malom modellje).*” (94. oldal)

Javaslat

Az uradalmakban használt mezőgazdasági gépek bemutatója, használat közben történő kipróbálásuk jelentős érdeklődőt vonzana. A makettek szabad kipróbálását nem javasolnám, ezek általában nagyon sérülékenyek, ezért inkább csak a bemutatóknál, szemléltetés céljára használnám azokat.

A kukoricagóré szemes termény tárolója. Ide terveznék egy „terménysimogatót”oly módon, hogy a szántó föld terméseit (búza, árpa, rozs, zab, kukorica) zárható dobozokba helyezném, amibe bárki belenyúlhatna, hogy megérintse azokat. Ezeket a terményeket szinte mindenki

névről ismeri, örlemény formájában, papírzacskóba kiszerelve találkoznak is vele, de a termék formája, tapintása ismeretlen.

Ez a „simogató”, vagy „tapogató” a tervezett kiállításához kapcsolódna, amit szintén be tudnának vonni a múzeumi foglalkozások körébe.

20. számú épület (sertésszállás)

Az épület felújításra kerül, „*visszakapja eredeti funkcióját, ismét állattartásra fog szolgálni, de nem gazdasági céllal, csupán bemutató jelleggel.*” (86. oldal)

A 7.2.2. pontban ehhez az épülethez az alábbiak szerepelnek: „*20. jelű épületben (kutyatenyészet, ólak) kap majd helyet az őshonos magyar kutya és juh fajták bemutatója. Kiállítás címe: „Házi kedvencek”. Az ólakban kutyák mellett juhok makettjei, később élő egyedei tekinthetők meg.*” (94. oldal)

Nem javaslom az őshonos kutyákat és juhokat makett (??) formájában bemutatni. Ugyanakkor kutyatenyészetet sem tennék egy olyan komplexumba, ahol szállást is igénybe vesznek a kikapcsolódni, pihenni vágyók. A kutyatenyészet megzavarhatja a nyugalmat.

Jónak gondolom ebben az épületben a juhtartás ismételt meghonosítását, ami számos programlehetőséget kínál (állatok terelése, birkanyírás, báránysimogató stb.).

A juh sosem volt házi kedvenc, a kutyatartás is meghatározott céllal történt a gyors városiasodás előtti időkben.

Javaslat

A pusztán egy, esetleg két puli jelenléte indokolt, főleg ha egy kisebb juhnyáj is lesz. Ezzel az állatállománnyal és a két kutyával a terelés módozatai, illetve a pásztorélet eszközkészlete, állatgyógyítás módozatai kitűnően bemutathatók.

Október 4.-e az állatok védőszentjének, Assisi Szent Ferenc halálának a napja. Ehhez kapcsolódóan egy kisállat bemutató napot lehetne rendezni a házi kedvenceknek.

A program minden évben visszatérő bemutatóként, rendezvényként (idomítás, szépségápolás, gyógyítás stb.) országos rangúvá nőhetné ki magát.

A rendezvényhez állateledel bemutató, orvosi tanácsadás stb. kapcsolódhatna.

21. számú épület (Akvárium)

Az épület eredetileg a puszta műhelyeinek adott otthont, a rekonstrukció során a Balaton élő világát bemutató akvárium került benne kialakításra.

Jelen tervezet sem változtat a kialakított funkcióján, csupán építészeti, műszaki megújítása történik meg.

Két kiállítás tervezett, a „Balatoni halak világa” és a „Balatoni halászati bemutató”

Javaslat

A kiállítások újszerű, modern kivitelezését javasolnám, amihez olyan interaktív részek kapcsolódnának, melyek a Balaton természeti környezetét és élővilágát az iskolák oktatási anyagába is beemelnék.

22. számú építmény (zöldséges vermek)

A tervezetben szerepel a felújítása, illetve a „Majorság éléskamrái” című kiállítást tervezik e térbe, melyről így írnak: „A valamikori zöldséges vermekben tematikus kiállítás keretében az élelmiszerek tárolásának módjai, a 18-19. században alkalmazott tartósítási eljárások (abálás, szárítás, aszalás, füstölés) bemutatása történik.” (94. oldal)

Javaslat

Az építmény eredeti funkcióját javaslom visszaállítani, mert vermekben (aszalt, füstölt) élelmiszert nem tároltak és félre értésre adhatna okot egy olyan kiállítás (??) ami ezeket mutatná be ebben a térben.

Itt nem biztos, hogy eredeti terményekre lenne szükség, bár ez is elképzelhető. Amennyiben beindulna egy „élő bemutatóhely” funkció, amit továbbra is javasolnék a működtetőnek, akkor ezek közül a vermek közül néhány visszakaphatná eredeti szerepkörét.

Javaslom az „élő puszta”, az „élettel telített kiállító és bemutatóhely” felé történő elindulást.

24. számú épület (sertés és tyúkól)

Az épület felújítása után a működtető „...haszonállatokat megszemélyesítő, gyerekek számára ismerős mesefigurákat (3 kismalac, Kukori és Kotkoda) állítunk itt ki. A viaszból készült figurákat és a hozzájuk kapcsolódó gyerekdalok, mondókák, történetek plusz élmény jelentenek a gyerekeknek.”(94. oldal)

Az elképzelés nem egyeztethető össze a puszta múltjával, a kulturális örökség palettáján betöltött szerepével. Távol tartanám ezt az országban kiemelkedő műemlék együtttest a DISNEYLAND-i effektustól.

Amennyiben eredeti funkciójában nem hasznosítható, csupán építészeti szempontú bemutatását javaslom. Egy része szerszámtárolóként is működhetne.

25. számú építmény (kemence és füstölő)

Felújítása tervezett, eredeti funkcióban szeretnék működtetni.

Javaslat

A 17. számú épületnél (Öregcsárda) tett javaslatok lehetnek irányadók a működtetés megvalósításában.

Kapcsolódó programok

„Táncos, zenés esték a folklór jegyében”, „Így vigad a jobbágy” címen programba vettekhez nem fűzök véleményt, csupán azt, hogy a népzene, néptánc hagyományaink bemutatása színpadi és egyéb közösségi keretek között kiemelten javasolt. Hagyományt teremtő szándékkal némelyik fesztivállá is kinőheti magát.

Az „Így vigad a jobbágy” címet semmi szín alatt nem propagálnám, hiszen a puszták lakói cselédek voltak.

Bízok abban, hogy a Balaton part programkínálatában az „Ungarische Gulasch” időszak a „Zimmer Feri” -vel együtt a múlté.

A 21. század emberének igényes, színvonalas programokra van igénye, ismereteinek bővítésére, szabadidejének „értelmes” eltöltésére, amiért hajlandó fizetni, de a minőséget is elvárja.

Összegzés

A tanulmányterv észrevételezésénél, javaslataim megfogalmazásánál szigorúan a puszta kiállítási tervzetére, program kínálatára szorítkoztam. Úgy gondolom, ha megújul a műemléki épületgyűttes, méltó és színvonalas tartalommal kell megtölteni az épített örökség külső és belső tereit, aminek megtervezéséhez elengedhetetlennek tartom egy olyan múzeumi (régészek, néprajzosok, történészek) szakemberekből, építészek, látványtervezők, kiállítás rendezők, állatgondozók csapatának a tervezői munkáját, mely sikerre viheti Szántódpuszta valódi megújulását.

Az Aqvaprofit ZRT. által összeállított kiállítási- és programkínálatban kevés helyen tapasztaltam előremutató, komoly megújulási elképzelést. Az anyag többszöri átolvasása után is inkább azaz érzésem volt, hogy nagy részt, a régi kiállítások „leporolása” történne meg, mintsem egy élettel telített bemutató hely felé történő elmozdulás, ami működő közösségi térré alakítaná a komplexumot.

Javaslom a tanulmányterv átdolgozását, amibe a kiállítási koncepciót kidolgozó szakembereket be kell vonni, majd ezek működtetésének (tárgyi, személyi, dologi), fenntarthatóságának megtervezését, hogy hatékony és gazdaságilag kiszámítható legyen Szántódpuszta jövője.

Kaposvár, 2009. november 3.

Kapitány Orsolya